

УДК 94(477.43):929-054.73“1914/1918”

С.В.Олійник

Галицькі біженці на Поділлі періоду Першої світової війни (1914–1916 рр.)

Стаття присвячена проблемі біженства як суспільного явища часів Першої світової війни, і хронологічно охоплює період 1914–1916 рр. Автор акцентує увагу на подільській складовій галицького біженства в умовах самодержавної Росії. На основі аналізу джерел та історіографії досліджуються різноманітні аспекти взаємин біженців з Галичини і державних та громадських структур Подільської губернії.

З'ясовано причини, які призвели до біженства галичан з території свого краю. Зазначаються і характеризуються два етапи, притаманні для переміщення вимушених переселенців. Вказується, що першими хто надали допомогу біженцям з Галичини, стали благодійні комітети, які на Поділлі були представлені регіональним відділом Комітету її Імператорської Високості Великої Княжни Тетяни Миколаївни, це структура одразу зайнялася збором коштів на потреби прибулих. Відмічається, що найбільше зростання притоку біженців було пов'язано з невдачами російської армії на фронті, яке відповідно змусило як центральну владу, так і на місцях посилити роботу із вирішення цієї проблеми – транспортувати новоприбулих в глибинні райони Росії, створити мережу різноманітних пунктів допомоги.

Автор намагається проаналізувати чисельний склад прибулих на Поділля галицьких біженців, динаміку його росту. У міру можливості робиться статевовіковий зріз вимушених переселенців, робиться спроба передати атмосферу, пов'язану з біженством в регіоні.

Ключові слова: біженство, Галичина, галицька інтелігенція, москвофільство, Поділля, Російська імперія.

Перша світова війна стала важким випробуванням для всіх учасників світового конфлікту, особливо для мешканців тих території, які були ареною бойових дій. Вона призвела до серйозних соціальних потрясінь, породила таке явище як біженство. Тому, не випадково, проблема біженців стало одним із предметів уваги науковців. Найбільш масштабний вимір його пов'язаний зі східним фронтом, зокрема, з теренами України. Аналіз наукових видань засвідчує, що український вимір біженства знайшов своє відображення в спогадах сучасників тих подій [8], значній кількості публікацій, як вітчизняних [1; 3; 7; 9; 11; 13; 14], так і зарубіжних істориків [2; 4; 12]. Своєрідним узагальнюючим підсумком досліджень може слугувати монографічне видання Л.Жванко “Біженство Першої світової війни: український вимір (1914–1918 рр.)” [10]. Однак, попри значні успіхи, у дослідженні біженства в Україні часів Першої світової війни, можна відмітити певні прогалини, пов'язані насамперед з

регіональними аспектами. На наш погляд, недостатньо дослідженими видається розв'язання проблеми біженства галичан на Поділлі, що й викликало необхідність появи даної статті.

З перших днів війни Російська імперія зіткнулася з таким суспільним явищем як біженство. Більше того, вона виявилася явно не готовою до нього. Переможні сподівання та досвід попередніх війн унеможлилював навіть припущення щодо такої кількості знятого з місця цивільного населення окупованої Росією території Галичини. При цьому значний тягар проблеми біженства ляг на українські губернії, в т.ч. і Подільську.

Виникнення біженства як суспільного явища зумовлювалася рядом чинників соціально-економічного, морально-психологічного та політичного характеру. З одного боку, страх бути вбитим, змушував вдаватися до втечі, з другого – дії російської влади щодо окупованих територій.

Відповідно до способу переміщення біженців в тиллові губернії виділяють два умовних етапи. На першому, який продовжувався впродовж літа – початку осені 1915 р. основним способом переміщення були гужові перевезення. Переважна більшість біженців рухалася на власних підводах, накритих брезентом та навантажених найбільш цінним майном. А з вересня біженців в тиллові райони вивозили залізницею прямо до кінцевого пункту призначення [10, с. 45-46].

Перші валки біженців з Галичини почали прибувати на підросійські українські землі вже в 1914 році. Це був стихійний рух, який мав добровільний характер. Одним із факторів, що вплинув на появу біженства вже на початку воєнного конфлікту, була російська пропаганда, яка всіляко намагалася дискредитувати противника [10, с. 30].

Аналіз джерел та літератури дає змогу констатувати, що Поділля хоч і не було головним регіоном-притулком для біженців з Галичини, але відіграло значну роль у розв'язанні цієї проблеми. Громадськість Поділля, як і всієї України активно включилася в процес опікування біженцями.

Першими, хто зайнявся вирішенням проблеми біженців стали благодійні комітети. 29 вересня 1914 р. було створено під патронатом Великої княжни Тетяни, дочки Миколи II, Комітет її Імператорського Височества Великої Княжни Тетяни Миколаївни для надання тимчасової допомоги постраждалим від воєнних дій. Серед біженців, і в російському суспільстві більш відомий як Тетянинський комітет, керівником якого був О.Нейдгарт [11, с. 9-11].

Окрім центрального органу, досить швидко його відділи постали в українських губерніях. Подільський відділ комітету, створений 30 листопада 1914 р., з ініціативи губернатора О.Ігнат'єва, котрий став і його головою [16, с. 36-38]. На установчому зібранні останній повідомив присутніх та О. Нейдгарта про те, що Поділля вже відгукнулося на заклики Комітету і збило 9000 руб. [15]. Почесним членом відділу став митрополит Митрофан, а керуючим справами, скарбником призначили В. Петропольського. Склад відділу нараховував майже 100 осіб [16, с. 36-38].

З 1915 р. керівництво комітетом перейняв на себе новий губернатор Поділля О.М'якинін [16, с. 47]. Відповідно до установчих засад Тетянинського комітету виконував різні функції. Серед конкретних напрямків допомоги біженців, які належали до компетенції комітету, можна назвати надання разової фінансової підтримки, сприяння у справі транспортування; пошук роботи для працездатних; сприяння розміщення у богадільні, притулки та інші благодійні заклади непрацездатних; відкриття, виходячи з наявних коштів, власних закладів опіки для непрацездатних; сприяння в отриманні біженцями справедливої допомоги за завдані війною збитки; прийом пожертв. З осені 1915 р. серед головних завдань комітету було визначено надання допомоги неповнолітнім [6; 10, с. 30].

Станом на квітень 1915 р. Подільська губернія на користь Тетянинського комітету збрала 18010,64 руб. (5625 – місто, 12368,64 – земство). Це був другий після Волинської губернії результат серед українських губерній [16, с. 302-306].

Найбільшого розмаху рух біженців набув наступного року, і пов'язаний він був з відступом російської армії з окупованих нею територій галицького краю. Панічний страх імперського військового керівництва залишити місцеве населення як потенційних рекрутів для німецького чи австрійського війська призвів до запровадження тактики “випаленої землі” та появи вимушених переселенців. Окрім того категорію біженців склало коло осіб, котрі боялися відповідати перед австрійською владою за москвофільські погляди (переважно місцеве населення інтелігентських кіл), а також ті, хто перейшов в православ'я (в основному сільське населення) [1].

Однією із тих губерній, яким першими випало приймати новоприбуле цивільне населення з Галичини, стала Подільська.

Відповідно до розпорядження командуючого Південно-Західного фронту О.Іванова від 18 квітня 1915 р. питання опіки і піклування з утримання біженців покладалися на подільського і волинського губернаторів. Для цього виділялася сума (кредит) у розмірі 100 тис. руб. [18].

Згідно розпоряджень влади до переліку населених пунктів, де мало зосередитися “населення що виселяється” були зазначені Кам'янець-Подільський, Проскурів, Ямпіль, Могилів-Подільський, Нова Ушиця [10, с. 32]. Працездатних на нових місцях необхідно було залучити до роботи, а їх сім'ям видавати харчову допомогу. Населенню дозволялося виїхати далі углиб держави у пошуках роботи, але без збереження державної продовольчої допомоги у разі вступу на посаду. У перші два тижні з моменту переселення ці люди, незалежно від віку, мали отримувати щоденно 10 коп. Опіка над ними покладалася на губернаторів [10, с. 32].

Масштаби прибуття в Україну біженців з Галичини неухильно наростали. Воно досягло максимуму у вересні-жовтні 1915 р., а завершилося листопаді-грудні того ж року. Російська влада навіть вимушена була ввести термін “біженство” в юридичну площину. Біженцями вважалися ті особи, що залишили

місцевості і, яким загрожував ворог, або вже ними захоплені, або виселені згідно розпорядження військових і цивільних властей з району військових дій, а також вихідці з ворожих Росії держав за винятком іноземних підданих німецької і угорської національності [9, с. 9].

Такий стан справи з біженцями зумовив активізацію зусиль російських владних і громадських структур. У середині 1915 р., із запізненням, розпочалося формування відповідної вертикалі державних органів допомоги біженцям та розробка спеціальної законодавчої бази. “Положення про забезпечення потреб біженців” стало одним із перших нормативних актів у ХХ ст., яке окреслило саме поняття “біженець” [11, с. 2-6]. Відтак соціальна опіка із громадської площини була перенесена у державну, якою стала займатися Особлива нарада з улаштування біженців – спеціально створена при імперському МВС структура. У її підпорядкуванні перебували відповідно губернські та повітові підрозділи, очолені місцевими губернаторами та земськими діячами [11, с. 2-6]. 28 серпня 1915 р. для допомоги біженцям створили відділ допомоги населенню постраждалому від війни при Комітеті Південно-Західного фронту Всеросійського земського союзу, який охопив усю прифронтову полосу, в т.ч. і Поділля. Згідно закону “Про забезпечення потреб біженців”, від 1 вересня 1915 р., виділялося 25 млн. руб. Допомогу надавав і Всеросійський союз міст, який мав свої комітети і на Поділлі (Брацлавський, керівник міський голова С. Борковський; Вінницький – М. Оводов; Кам’янець-Подільський – міський голова К. Турович; Могилів-Подільський – Ю. Бехлі; Проскурів – П. Любінський) [10, с. 460].

Як свідчать статистичні дані, однією з характерних рис біженства галичан стало не їх розташування в прифронтовій зоні, а переміщення ще далі від неї. А тому Поділля стало своєрідним транзитним шляхом. Так, наприклад, газета “Юго-Западний край” повідомляла, що через Вінницю з Галичини прослідувало 425 біженців на своїх возах зі 150 кіньми та 72 коровами. Біженцям було видано у повітовій управі кормові гроші, після чого галичан було направлено до Брацлавського повіту [17].

Загалом через Поділля проходило сім напрямів: 1) Купель, Глядки, Маломалинці, Шрубкове, Летичів, Вербка, Литин, Якушинці, Вінниця, Воронине, Немирів, Брацлав, Лукашівка, Гайсин, чи Брацлав, Гайсин, Михайлівка, Краснополки і далі до Одарівки Київської губ.; 2) Тарнодури, Юрковиці, Фельштин, Шарівка, Михальпіль, Новоселілки, Снитівка, Летичів, Вербка, Литин, Якушинці, Вінниця, Вороновиця, Немирів, Брацлав, Лукашівка, Гайсин чи Лукашівка, Гайсин, Михайлівка, Краснополки; 3) Сатанів, Кузьмин, Шарівка, Снитівка, Летичів, Вербка, Якушинці, Вінниця, Вороновиця, Немирів, Брацлав, Лукашівка, Гайсин, чи Брацлав, Гайсин, Михайлівка, Краснополки і з Летичева на Лозне і Якушинці; 4) Гусятин, Скрипча, Тинко, Лісне, Мукарів, Карачієвці, Михайлівці, Копайгород, Шаргород, Джурин, Копієвка, Клебань, Лукашівка, Гайсин, Брацлав, чи Брацлав, Гайсин, Михайлівка, Краснополки; 5) Гукове, Ляцкоруень, Смотрич, Тинко, Лісне, Мукарів, Карачієвці, Михайлівці,

Копайгород, Шаргород, Джурин, Копієвка, Клебань, Лукашівка, Гайсин, Брацлав, чи Брацлав, Гайсин, Михайлівка, Краснопольки; 6) Кудринці, Рихта, Китайгород, Вахневці, Калюс, Муровані Корніловці, Лунінець, Шаргород, Джурин, Копієвка, Клебань, Лукашівка, Гайсин, Брацлав, чи Брацлав, Гайсин, Михайлівка, Краснопольки; 6) Кудринці, Рихта, Китайгород, Вахневці, Калюс, Муровані Корніловці, Лунінець, Шаргород, Джурин, Копієвка, Клебань, Лукашівка, Гайсин, Брацлав, чи Брацлав, Гайсин, Михайлівка, Краснопольки; 7) на випадок евакуації Ольгопільського повіту – Крижопіль, Ободівка, Бершадь, Кидрясівка, Бондареве, Саврань, Врадіївка і далі у Херсонську губ.; Піщанка, Ольгопіль, Піщана, Саврань; Бершад, Ольгопіль, Балта (для тих біженців, хто не мав свого мужового транспорту). Окрім того було ще десять ґрунтових шляхів [10, с. 467].

Загалом в Подільській губернії за неповними даними на шляху руху біженців функціонували 6 епідеміологічні загони, 2 фельдшерських пунктів, 2 пункти щеплень, 18 пунктів харчування, 6 реєстраційних пункти [10, с. 471].

У наступному 1916 р. для забезпечення мінімальних потреб біженців російською владою було створено ще низку харчувальних пунктів, окремі з яких базувалися на Поділлі (Вапнярка, Калинівка, Вінниця, Гайсин, Богополь, Жмеринка, Балта) [9, с. 242].

На жаль, фактично неможливо здійснити повні підрахунки щодо біженців з Галичини, котрі осіли на Поділлі, чи транзитом вирушили в східні райони Російської імперії. В статистичні підрахунки потрапили лише офіційно переміщені біженці. Однак, було чимало й тих, котрих російська влада не змогла облікувати. Більше того, в статистику могли потрапити і біженці не лише з галицького краю. Щоправда останнє, на наше переконання, якщо і мало місце, було незначним. Практично відсутні показники за 1914 р. Значно краща картина з наступним роком. Так, за першим переписом біженців у Російській імперії, організованим Тетянинським комітетом на основі даних Подільського губернатора О.Мякініна, станом на 20 грудня було зафіксовано (попередньо) на теренах губернії 5710 біженців (3654 чоловіків і 2056 жінок) [10, с. 443]. Інші статистичні підрахунки подають наступну динаміку: листопад 1915 р. – 1001 особа, грудень 1915 р. – 5710, лютий 1916 р. – 5712 р., червень 1916 р. – 5678, листопад 1916 р. – 4213 осіб [10, с. 445]. В самому губернському центрі станом на листопад 1916 р. було зафіксовано 215 біженців [10, с. 446].

Тогочасна статистика подає і зрізи за статевовіковим складом. Так, за даними Тетянинського комітету на літо 1916 р. на Поділлі перебувало з 3503 біженців. З них дітей до 15 років (667 чол. і 691 жін.), дорослих до 60 років (1202 чол. і 881 жін.), пристарілих – 62 (30 чол. і 32 жін.) [10, с. 449].

У категорію біженців потрапили представники різних соціальних груп Галичини (міщани, селяни, інтелігенція). На жаль, російські статистичні звіти не дають відомості про соціальний склад біженців з Галичини на Поділлі. В той же час архівні джерела дають змогу в деякій мірі пролити світло у цьому питанні. Так, у фондах Державного архіву Тернопільської області нами віднай-

дена справа одного із біженців – Нестора Дольницького. Будучи гмінним писарем Зозулинець Нестор Михайлович, як представник галицького московфільства, радо вітав прихід у літку 1914 р. на Тернопілля російських військ, а потім і запровадження російської окупаційної адміністрації. Як зазначалося в рапорті начальника заліщанського повіту Тернопільському губернатору, дана особа приймала “гарячу участь в справі взискання з населення Зозулинець податків, завжди йшла на зустріч російській владі і своєю вірністю до росіян, являлася для діла корисною” [5, арк. 53-53 зв.]. Щоправда, навіть така проросійська віроповіданська позиція не допомогла вийти з матеріальної скрути, в якій опинився представник московфільського руху. Як свідчить клопотання Нестора Дольницького, він з січня 1915 року не отримував ніякого жалування від віята гміни [5, арк. 54].

В червні цього ж року, в умовах відступу російської армії, побоюючись репресій з боку австрійської влади, гмінний писар зі сім’єю виїхав до Росії. Місцем його пристанища став фільварок в Пашківцях Проскурівського повіту, власником якого був місцевий земський діяч Сергій Кисельов [5, арк. 54 зв.]. На жаль, документи не дають змоги з’ясувати чому саме місцем пристанища біженця став саме цей фільварок, простежити якийсь взаємозв’язок між Нестором Дольницьким та Сергієм Кисельовим. Якщо взяти до уваги приналежність першого до галицького московфільства, а також існування, в певній мірі, “тісних” взаємин мешканців австрійсько-російського прикордоння, то можна зробити припущення про не випадковість зупинки австрійського підданого на Поділлі.

Перечекавши небезпеку, оговтавшись, Нестор Михайлович наприкінці січня 1916 р. звернувся з клопотанням до начальника заліщанського повіту щодо виплати йому неотриманого жалування за цілий рік [5, арк. 54-55]. Як не дивно, але вказане прохання не залишилося поза увагою російської окупаційної адміністрації. У відповідь на звернення керівник заліщанської адміністрації пропонував за “проявлення Дольницьким симпатії до росіян визнати його клопотання” [5, арк. 53 зв.]. На полях документу вказувалося про начислення прохачу благодійної суми від продажу зерна, надісланій благодійною комісією Станіслава, жертв Благодійного комітету [5, арк. 53 зв.]. До виплат також долучилося і російське військове міністерство. Останнім видано відповідне розпорядження Проскурівському повітовому справнику вручити прохачу талон на асигнування 30 руб. під розписку і надіслати її до канцелярії міністерства [5, арк. 70]. Зазначена грошова допомога знайшла свого адресата, про що й свідчить долучена до справи розписка від 15 квітня 1916 р. [5, арк. 71].

Таким чином, таке суспільне явище як біженство, зокрема з Галичини на терени Російської імперії в період Першої світової війни, мало безпосереднє відношення до Поділля. Його територія, окрім того, що приймала на проживання галицьких біженців, стала своєрідним транзитом для частини з них у східні регіони імперії Романових. Причини, які побудили мешканців галицького краю до біженства лежали в морально-психологічній, соціально-економічній

та політичній площині. Державна влада на місцях, у поєднанні з подільською громадськістю прийняли активну участь у долі галицьких біженців, та робили все у міру можливостей щоб полегшити їм їх трагічну долю.

Список використаних джерел і літератури

1. Баран, І. Галичина на початку Першої світової війни: проблема біженців / І. Баран // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В.Гнатюка. Серія: Історія; [за ред. І. Зуляка]. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2009. – Вип. 2. – С. 72-77.
2. Бахтуріна, А. Политика Российской Империи в Восточной Галиции в годы Первой мировой войны / А. Бахтуріна / Серия “Первая монография” под ред. Г. А. Бордюгова. – Москва: “АИРО-XX”, 2000. – 264 с.
3. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна: у 2 кн. – Кн. 1: Історичні нариси Упоряд. О. П. Реєнт; Ред. кол. В. А. Смолій (голова). НАН України, Ін-т історії України. – Київ: ТОВ “Видавництво “Кліо”, 2013. – 784 с.
4. Гатрелл, П. Беженцы в России в период Первой мировой войны / П. Гатрелл // Исторические записки: статьи. – М.: Наука, 2004. – Т. 4 (122). – С. 46-72.
5. Державний архів Тернопільської області, ф. 322, оп. 1, спр. 146, арк. 53-55, 70, 71.
6. Державний архів Хмельницької області, ф. 596, оп.1, спр. 3, арк. 1-4.
7. Донік, О. М. Діяльність громадських організацій і товариств у справі допомоги військовим та цивільному населенню в Україні у роки Першої світової війни (1914–1918 рр.) / О. М. Донік // Проблеми історії України XIX – початку XX ст. – 2002. – Вип. IV. – С. 155-182.
8. Дорошенко, Д. Спогади про недавнє минуле (1914–1920 роки): Науково-популярне видання / Д. І. Дорошенко. – Київ: Темпора, 2007. – 632 с.
9. Жванко, Л. М. Біженство Першої світової війни в Україні: Документи і матеріали (1914–1918 рр.): монографія / Л. М. Жванко; Харк. нац. акад. міськ. Госп-ва. – Харків: ХНАМГ, 2010. – 360 с.
10. Жванко, Л. М. Біженство Першої світової війни: український вимір (1914–1918 рр.): монографія / Л. М. Жванко. – Харків: Віровець А. П. “Апостроф”, 2012. – 568 с.
11. Законы и распоряжния о беженцах. Вып. 1. / изд. Юрид. отд. Глав. комит. Всерос. союза городов. – 2-е изд., доп. – Москва, 1916. – XII, 103 с.
12. Курцев, А. Н. Беженцы Первой мировой войны в России (1914–1917) / А. Н. Курцев // Вопросы истории. – 1999. – № 8. – С. 98-113.
13. Кучера, І. В. Добровільна і примусова міграція населення Східної Галичини в роки Першої світової війни / І. В. Кучера // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник: зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту ім. М.П. Драгоманова, УАН. – Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. – Вип. 19. – С. 10-16.
14. Лозанська, Т. І. Становище біженців України в роки Першої світової війни / Т. І. Лозанська // Проблеми історії України XIX–XX ст. – 2009. – Вип. XVI. – С. 196-240.
15. Хроника // Подолия. – 1914. – 3 декабря.
16. Труды соединенного собрания членов комитета Ее Императорского Высочес-

тва Великой Княжны Татьяны Николаевны с местными представителями 3–7 мая 1915 года. – Петроград: Госуд. Тип., 1915. – 348 с.

17. Хроника // Юго-Западный край. – 1915. – 16 сентября.

18. Центральний державний архів України у Києві, ф. 361, оп. 1, спр. 546, арк. 35.

Sergiy Oliynyk

Refugees from Galychyna on Podillia during the First World War (1914–1916)

The article is devoted to Refugee problem as a social phenomenon during the First World War, it covers the period 1914–1916 chronologically.

The author focuses on the Podillia component of refugees from Galychyna to the Russian Empire. On the basis of analysis of sources and historiography, different aspects of relations between refugees from Galychyna and state public structures of Podillia are examined.

The reasons that led to Galychyna people's escape from their homeland are noted there. It is identified and described two stages which appropriate for movement of forced migrants. It is indicated, that the first help to refugees from Galychyna was help from Podillia charitable committees which were presented by regional department of Imperial Majesty Grand Duchess Tatiana Nikolaevna Committee, which immediately started to raise funds for the needs of newcomers. It is noted that the greatest increase of refugees' inflow was due to the failure of the Russian army at the front, accordingly both the central and local government were forced to intensify work to overcome this problem. The aim was to establish transportation routes of newcomers to the hinterland of Russia, create a network of various items of assistance.

The author tries to analyze the numerical strength of refugees, which arrived on Podillia, the dynamics of its growth. As far as possible, it is clarified the sex-age section of forced migrants. On a specific example of intelligentsia representatives of Galychyna, it is made an attempt to convey the atmosphere of events related to the Refugee on Podillia during the First World War.

Keywords: *Refugee, Galychyna, Galician intelligentsia Russophilism, Podillia, the Russian empire.*

С.В.Олійник

Галицийские беженцы на Подолье периода Первой мировой войны (1914–1916 гг.)

Статья посвящена проблеме беженства как общественного явления времен Первой мировой войны, и хронологически охватывает период 1914–1916 гг. Автор акцентирует внимание на подольской составляющей галицийского беженства в условиях самодержавной России. На основании анализа источников и историографии исследуются разнообразные аспекты взаимоотношений беженцев из Галиции с государственными и общественными структурами Подольской губернии.

Определены причины, которые привели к беженству галичан с территории своего края. Отмечаются и характеризуются два этапа, присущие для перемещения вынужденных переселенцев. Отмечается, что первыми, кто надавали помощь беженцам с Галиции, стали благотворительные комитеты, которые на Подолье были представлены отделением Комитета ее Императорского Высочества Великой Княжны Татьяны Николаевны, эта структура сразу занялась сбором средств на нужды прибывших. Указывается, что наибольшее увеличение притока беженцев было повязано с неудачами русской армии на фронте, что заставило как центральную власть, так и на местах усилить работу по решению этой проблемы – транспортировать новоприбывших в глубинные районы России, создать сеть разнообразных пунктов помощи.

Автор стремится проанализировать численный состав прибывших на Подолию, динамику его роста. По мере возможности делается половозрастной срез вынужденных переселенцев, делается попытка передать атмосферу, связанную с беженством в регионе.

Ключевые слова: беженство, Галиция, галицийская интеллигенция, москвофильство, Подолье, Российская империя.

Одержано 5 вересня 2016 року